

говата дехуманизация, на поставянето му в зависимост от законите на капиталистическия „естетически“ пазар. От друга страна, пазарът за „културна конфекция“ предизвиква недоволство у част от честните, но идейно-естетически неориентирани буржоазни творци, който ражда различните херметични и екзотерични, бързо сменящи се течения и школи на съвременния модернизъм. Законът за нарастващата потребност от консумация на бързо съществуващи се необичайни и ексцентрични субхудожествени продукти, който господства на буржоазния естетически пазар и все по-властно изтласква истинското съдържателно изкуство. Някои западни естети се опитват да оправдаят кризиса в ориентацията на естетическото търсене с трактовката на важната сама по себе си (за съжаление почти недокосвана от нашата естетика) категория — интересното. В изкуството интересното е в тясна връзка — от една страна — с новото, непознатото и с оригиналното и красивото — от друга. Неговото участие в структурата на естетичното е несъмнено, нещо повече, то е категория, подчиняваща на себе си почти всички подструктури на творбата. В буржоазното изкуство интересното обаче е само формална необичайност, шокираща ексцентричност, които нямат сериозно естетическо покритие и разчитат само на еднократната и нетрайна изненада.

Позволих си по-голямо отклонение, за да посоча някои от най-характерните недъзи на западното изкуство и естетическа мисъл. Струва ми се, че без критически поглед върху тях представата ни за състоянието на сложната релация „изкуство—общество“ и нейното осветление в естетиката би била непълна.

За разлика от буржоазната естетика методологическата основа на нашата естетическа наука притежава най-прогресивната философска концептология — концептологията на марксистката философия. В новата си книга П. Данчев осветлява още редица конкретни аспекти, в които основоположниците на марксизма-ленинизма проникновено тълкуват фундаментални проблеми на естетиката. Но, както е известно, марксистката естетическа мисъл е чужда на високомерния nihilism и сектантското късогледство. Тя абсорбира и издига на по-висок етап всичко ценно в историческото развитие на обществено-естетическото съзнание. Умението си да формулира същественото за даден исторически период или отделен мислител Данчев изявява в „Основни етапи в развитието на естетическата мисъл“. Въпреки пределната лаконичност на отделните характеристики те се домогват до верни и точни оценъчно-очеркови обобщения.

„Критиката е функция на обективно-исторически фактори, но не спяла и безсилна функция“ — синтезира авторът своето разбиране за същността и ролята на литера-

турната критика и на критиката изобщо. На тази „земетръсна“ територия на приложената естетика Данчев е посветил в „Литература, изкуство, общество“ две статии. Литературно-критическите позиции на автора са ни известни, но това не пречи на интереса ни към методологическите принципи на критика-естет, към тяхното теоретическо осмисляне. И в тази област Данчев правилно търси диалектиката в субективно-обективната полвариантност на художествената правда. Той е за обогатяване на естетиката и на самата критическа мисъл с постиженията на редица нови науки. Изследователят основателно констатира, че е минало времето, на „лекомисленото пренебрежение“ към постиженията на тези науки, сочи преодоляването на увлечението на някои млади критици по формализма и успешното им развитие като талантиливи представители на младата генерация в критиката. Мисля обаче дали наистина липсва каквото и да било основание за тревога? Смятам, че все още не е преодоляно напълно подозрителното отношение, което пречи за бързото и гъвкаво усвояване на нашата естетическа мисъл на новите идеи, на постиженията на сродните науки и тяхното прилагане в критическата практика. В тази насока критиката на критиката особено трябва да преодолее вкусовщината и пристрастията, за да различава безплодното експериментаторство от резултатните търсения на естетическата и критическа мисъл, обогатена с нови евристически и интерпретационно-оценъчни методи.

Проблемът „изкуство—общество“ е твърде сложен и многоаспектен, за да бъде изчерпан в една книга, още по-далеч от възможностите е тази цел на книга с обема на „Литература, изкуство, общество“. Но една добра книга е такава не само с готовите решения, а и с въпросите, които повдига и с които ни подбужда към размисления. А в случая те са достатъчно, за да ни заставят да се задоволим с казаното.

Георги Гетов

„РАЗВИТИЕ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ X—XVII ВЕКОВ. ЭПОХИ И СТИЛИ“

от Д. С. ЛИХАЧОВ

В областта на теоретическото литературознание за научни открития се говори рядко. Едва ли съществува друго поле на хуманитарни проучвания, където така трудно се стига до категорични сполуки, удостоени при това и с обществено признание. Не мисля обаче, че се отклонявам от истината, като определям основните из-

следвания на акад. Д. С. Лихачов върху старата руска култура и литература като поредица от постижения, равнозначни на забележителни открития, набелязали възлови моменти в оформянето и развитието на цяло методологическо направление в съвременната литературна медиевистика.

Нека припомним, че и най-подробното разкриване на художествените качества на средновековната литература, които я представят като исторически определен вид словесно творчество, не би могло да я изравни естетически с художествената литература на новото време. По две причини — защото тя е творение на отдавна превзможното творческо съзнание и защото е невъзможно пълното възвръщане към него, мисловното и емоционалното изживяване на действителността от неговите духовно-оценъчни позиции. Но в известен смисъл, в известни граници всяка подобна характеристика „реабилитира“ средновековната литература пред съвременния читател, като я осмисля и тълкува в светлината на собствените ѝ изобразителни достойнства, опровергава наслоените предубеждения и дава ключ за тайните на нейната поетика. И когато бъде сполучливо въведен сред тях, макар и да не попада под неотразимото им влияние и да не става съучастник в авторовите емоции, съвременникът непременно осъзнава, че се намира в пределите на художествен свят, чийто естетически закони трябва да се защитат. В тази насока — дешифрирането на средновековната изобразителна система и разширяването на съвременната естетическа възприемчивост по отношение на средновековните културни и литературни паметници — Д. С. Лихачов постигна максимални резултати. Достатъчно е да се споменат великолепните му книги „Человек в литературата древней Руси“ (1958, 2 изд. — 1970) и „Поэтика древнерусской литературы“ (1967, 2 изд. — 1971).

В заключителната част към „Человек в литературе древней Руси“ Д. С. Лихачов пише: „Ако тази книга помогне да се разкобелят традиционно установилите се несправедливи представи за старата руска литература като бедна откъм литературно развитие, целта ѝ в известна степен ще бъде постигната. Но ако книгата убеди непредубелените читатели още и в това, че изучаването на общите закономерности в развитието на руската литература е невъзможно без основно познаване на старата литература, целта ѝ ще се окаже преизпълнена“ (цитирано по второто издание, с. 160). Сходни размисли за движението, устремеността на староруската литература в историческия поток на времето произват и „Поетиката“. Така че и в двете книги, общо взето, вътрешно „статични“, доколкото концентрират вниманието върху постоянни показатели при анализа на естетическото своеобразие, пулсира идеята за развитието.

В такъв смисъл новата книга на Д. С. Лихачов — „Развитие русской литературы X—XVII веков“¹ е следващата — закономерна, очаквана — стъпка на изследователя в проучването на средновековното културно наследство.

Според твърдението на автора в този труд са залегнали обобщения, които би трябвало да се използват за бъдеща теоретическа история на руската литература от X до XVII в. Разбира се, тук не става дума за промяна в личната изследователска нагласа: талантливото обобщаване на наблюденията, теоретичният дух на изложение са най-респектираното, при това неизменно свойство на изследователския му стил. Интересно е да се проследи друго — кои страни на сложно прелетенията литературен процес трябва според него да се превърнат в съдържание на една теоретическа история на литературата и кои са проблемите, които трябва да поемат ролята на средоточия при организирането на материала.

Бъдещата теоретическа история на средновековната руска литература, както изяснява Д. С. Лихачов, трябва да се основава на изучаването на „макрообекти“. Подобно на статистическата физика теоретическото („статистическото“) литературознание на бъдещето трябва да създава „макрохарактеристики“, като избягва прекалено подробните описания. („За да се изясни историята на макрообектите, трябва да се пожертвава детайлността на информацията за историята на всеки отделен обект“ — с. 6). Но това означава, че подобна методика трябва да синтезира опита на редица други способности за описание и тълкуване на литературните факти, да израсне от техните постижения, да направи обобщения върху обобщенията, за да се домогне до своята голяма цел: характера на процеса с неговите движещи сили, най-същественото в неговото съдържание с породилите го причини, особеностите на литературното движение в сравнение с движението в другите литератури.

Едва ли е нужно да се доказва подробно, че с новата си книга Д. С. Лихачов вече е разгънал един вариант на такъв род изследване. Цяла редица лично негови, което значи — оригинални и плодотворни — заключения, родени в богатата му практика, сега се включват в нови постановки, чертаят ново равнище на обобщение, като намират опора и в чужди изследователски изводи — преченени, разбира се, от позициите на най-висока възискателност. Макар и очакван, макар и закономерен в логическия ред на авторовите проучвания, този труд носи и елемент на приятна изненада: твърде скоро след „Поэтика древнерусской лите-

¹ Д. С. Лихачев. Развитие русской литературы X—XVII веков. Эпохи и стили. Ленинград, 1973.

ратури“ литературоведите-медиевисти полувчат нов теоретически модел и съответно — нова панорама на староруското писмено изкуство.

Само външно книгата напомня на традиционните литературни истории — изложението все пак следва хронологическата последователност на епохите. Но значението на четирите големи периода в историята на староруската литература (епоха на монументалния историзъм: X—XIII в.; Предвзраждане: XIV—XV в.; епоха на втори монументализъм: XVI в.; епоха на преход към литературата на новото време: XVII в.) е извлечено по нов начин — предимно чрез характеристика на съответните стилове, разбирани в тяхното най-широко единство, като „естетически стереотип, естетическа инерция, която подчинява на себе си в ранните стадии от развитието на художественото съзнание всички форми на естетическо възприятие на действителността и всички форми на художественото творчество“ (с. 73). При това строго се следи за приемствеността в литературното развитие — с присъщата ѝ нестройност, дори и противоречивост понякога. От изследователския поглед не отпада и органическата връзка на словесното изкуство с други форми на художествена дейност. Доколкото е уместно (може би в най-голяма степен в сравнение с всички по-обемни публикации на автора досега), се създава широк сравнителен контекст, в който най-голямо място заемат южнославянските литератури. Във връзка с това не може да бъде отмината една особеност в изследователския стил на Д. С. Лихачов, която го издига над твърде голям брой ценители и тълкуватели на средновековното културно и литературно наследство. По повод на убеждението си, че националното своеобразие на литературата (включително и на всяка средновековна литература) не може да бъде опознат във от нейното движение, във от нейните развиващи се отношения с действителността, във от нейното изменящо се положение в живота на обществото, той отбелязва, че обикновено чертите на националното своеобразие се използват за „претегляне“ (бих добавила — и известно идеализиране, възвеличаване) на литературата. Обаче всяка черта има точен смисъл в своя произход и в своята функция и затова не може да служи като материал за абстрактни съждения за достойнствата на литературата. „Детерминираността на тези черти ги изключва от сферата на общите оценки и отвлеченото морализиране. Конкретните научни оценки в историята на литературата са невъзможни там, където недостатъчно са разкрити произходът, обусловеността и функциите на фактите, връзката им с останалата свят, където в една или друга степен се предполага индетерминаност, където фактите се абсолютизират и се изключват от историческия процес и

историческото обяснение“ (с. 8).

Становището за нуждата от комплексен и винаги конкретен поглед в генетическото и функционалното осмисляне на отделните литературни факти и на цялостното литературно развитие (това становище е защитено, между другото, със завидна последователност), обяснява оригиналното групиране на проблематиката в рамките на отделните глави. Тъкмо това е, струва ми се, едно от най-сигурните доказателства за високата стойност на концепцията на тази книга. Една богата изследователска ерудация сама по себе си не би могла да вдъхне живот на такова мащабно и многопосочно теоретическо построение, ако не е съчетана с чувство за йерархията на литературните явления, за съотношението между старо и ново в тях, за заложените в тях перспективност или обреченост, за различните превъплъщения на устойчиви естетически норми — с една дума, за всичко онова, което може да маркира и да обясни линията на развитието.

Ще повтора: избраното разпределение на проблематиката в отделните дялове на книгата е нейна свежа и много силна страна. То почти уравнисява някои различия в начина, по който се поднасят наблюденията. Тези различия са уговорени от автора в увода (с. 12), но не е излишно да се помисли и за читателската гледна точка. В същност отстъпления — някъде основателни, другадe спорни — са направени в третата и петата глава („Литературата от периода на „Втория монументализъм“ и „Барокът в руската литература през XVII век“). Едно сравнение с останалите части веднага потвърждава това.

В първа глава се тълкува стилът на монументалния историзъм, който обединява духовната и материалната култура на руското общество до XIII век включително. Господствуват еднаквите способности за „съкращение“ на огромния окръжаващ човека свят, превръщането му в отчетлив и лаконичен знак на божествената воля; господства монументализмът, стремящ да се въздейства на човека посредством размери, с отчетливи съотношения на крупни маси, с тържественост и парадност на изобразяването; господства усилието да се преодолява времето, да се създават големи ансамбли, предимно по „анфиладния“ способ. Литературните произведения се отличават с енциклопедичност, всеобхватност, изчерпателност; в живописата, архитектурата, приложните изкуства, музиката, даже в дейността на политичите личи желание да се излиза от най-общи положения, да се извършва своеобразна „концентрация на вечността“. Стилът на монументалния историзъм обладава и извънредно голяма интегрираща способност, и т. н., и т. н. Тази състена характеристика, изцяло пропята от културната атмосфера на първите векове след официална-

та християнизация на източните славяни, се оказва непосредствено следствие от решението на въпросите за типове влияния в Средновековието, за културната и литературната трансплантация,¹ за съотношението между литература и фолклор, от една страна, и литература и действителност, от друга, за жанровата система, за връзките между литературата и изобразителното изкуство и др. Изложението се основава главно на доминиращите явления, но се задържа и върху „отклонения“ — особено симптоматични за вътрешния живот, за движението в литературата (тук специално бих посочила литересното обяснение за създаването на „особени“, „единични“ произведения, които стоят извън жанровите традиции). И така периодът до XIII в. според Д. С. Лихачов трябва да бъде въведен в една теоретическа история на староруската литература чрез най-общи, принципи постановки — защото отличителните черти на литературата от това време са „класически средновековни“ и остават отражение дълго време след заела на тази епоха.

Обратно, в главата за литературата на XVI в., определена сполучливо като период на „Втори монументализъм“, попадат предимно литературно-исторически характеристики в традиционния смисъл на това понятие, т. е. преобладава известна външна описателност. Но това е оправдано, защото се касае за отрязък от време, „изпълнен с бъдеще“. Натрупването на нови елементи още не е изкристализирало в завършени явления. Нито един век преди това, отбелязва авторът, не е бил такова предчувствие за следващия, както шестнадесетият. Осезателни свидетелства за все още количествената подготовка на извънредно интересния по отношение на развитието седемнадесети век са обогатяването и разнообразяването на публицистическата мисъл и засилението индивидуални стилни особености.

По трети начин е оформена последната глава, посветена на барока в руската литература през XVII в. Тук отново се разяснява представата за „стил на епохата“ и се осветляват стиловете от средновековен тип. Блестящо е доказано, че тяхната естетическа негъвкавост не е оценъчно понятие, а също и това, че най-важната историческа особеност на руския барок се корени във факта, че той не е стил на епохата, а едно от нейните стилстични направления. В тази част обаче натежават многократните позовавания и съпоставки на най-различни изследователски становища, възникнали върху мате-

риал из историята на изкуството на няколко европейски страни. Безспорно ценна като самостоятелна студия е достатъчно обосновано гледище, последната глава на книгата се възприема като отклонение от синтетичния начин на изложение.

Всяка новаторска концепция, особено когато тя е съвкупност от множество тези със собствен теоретичен заряд, има свой невралгичен център. В случая той е ярко изъяснен. Касае се за втората глава на изследването — „Предвъзраждането в литературата“. Може да се каже, че тя е изработена с истинска изследователска страст, наситена е със солидна аргументация, подготвена е от предходните страници и сама предизвиква следствия. Впрочем още в самото начало на изследването Д. С. Лихачов подчертава, напомняйки възгледа на Н. И. Коинрад за типологическите сходства и различия на отделните Възражения, че една от най-важните задачи на книгата е да даде отговор по този въпрос за Русия, където Възраждането зрее мъчително и дълго, но по силата на редица обстоятелства не се осъществява, придобива „разлят“ характер, пренасяйки част от своите проблеми върху новата литература — главно върху XVIII в. Авторът предвижда и възражения: „Да се определят тези явления на предвъзрожденската култура (става дума за стилоформиращите особености на Предвъзраждането: повишената емоционалност в изкуството, ирационализма, експресивността, динамизма, мистическия индивидуализъм — б. м., Л. Г.) с малко думи е невъзможно. Те могат да бъдат разкрити само чрез типологическа характеристика на цялата предвъзрожденска култура, показани, но недоказани. Затова естествено винаги ще останат изследователи, които ще се съмняват в съществуването на Предвъзраждане в Русия. Но отричайки Предвъзраждането, те ще бъдат задължени да дадат друго обяснение и друга типологическа характеристика на явленията от тази епоха“ (с. 77).

Вече сме свидетели на несъгласия от терминологичен характер. Както трябва и да се очаква, терминологичното разноезичие подсказва по-дълбоки, съществени упреци. Имам пред вид публикацията на В. В. Кожин, озаглавена „Възраждане или Средновековие?“¹ Като признава, че явленията и тенденциите, които Д. С. Лихачов свързва с термините Предвъзраждане и Възраждане, са обрисувани от него дълбоко съдържателно

¹ Отношението си към тезата на Д. С. Лихачов за литературната трансплантация и славянската литература-посредница съм изложила в статията „Старославянските литератури в ново осветление“. — Лит. мисъл, 1969, кн. 3.

¹ В. В. Кожин, Возрождение или Средновековие? — Русская литература, 1973, кн. 3. Повод за появата ѝ е статията на Д. С. Лихачов „Своеобразие исторического пути русской литературы X—XVII веков.“ — Русская литература, 1972, кн. 2, в която в тезисен вид са вместени основните положения на обсъжданата книга.

и свършено вярно, авторът смята, че с употребата на тези термини, както и с въвеждането на определенията „предренесансови“ или „ренесансови“ за отделните елементи в системата на средновековната култура се обезличават средновековните творчески възможности и средновековното общество от периода на своята зрелост се оказва оше-тено, безплодно в културно отношение. Поддавайки се на своите опасения, В. В. Кожинов стига дори до крайно несправедливото твърдение, че у Д. С. Лихачов всичко средновековно изглежда „само като инертна форма, в която, пробивайки си с бой път, се развива чуждо ренесансово съдържание, разбираемо само като някакви отблясъци от бъдещето“ (с. 164).

За щастие, при постановката на въпросите Д. С. Лихачов се е погрижил за пределна яснота. Всеки непредубен читател ще установи — първо, че Предвъзраждане и Възраждане у него са разграничени недвусмислено. Достатъчни са само констатациите: „Предвъзраждането — това съвсем не е просто слаба степен на Възраждането“ (с. 121) и „Руското Предвъзраждане не преминава в истинско Възраждане“ (с. 119). Второ, Възраждането в трактовката на Д. С. Лихачов остава решително извън хронологическите граници на средновековната руска литература и култура; едва към края на XVII в. те навлизат в развойна фаза, която е аналогична на западното Възраждане: „Освобождението на различните страни на културата от религията започва да се проявява в Русия едва от края на XVII в. (с. 120). Окончателният преход към нова структура на литературата, към нов тип литературно развитие и към нов тип взаимоотношения с литературите на европейския Запад се извършва през втората четвърт на XVIII в. (с. 139). Трето, Предвъзраждането не само не преминава във Възраждане, но създава култура и литература, тясно свързани с религията. Религиозното начало в известен смисъл дори се усилва. „Идейното съдържание на домонголската култура на Русия като цяло е еднородно (разр. на автора — Л. Г.) с руската култура на XIV—XV в.“ (с. 120). Предвъзраждането не постига кардинална промяна в отношението на духовната култура към религията.

Но това е само схемата, най-общата идея за тези проблеми. В книгата тя има литературоведческо покритие, реализирана е като стройна система от обобщения върху стила на абстрактния психологизъм със съпътстващите го общокултурни движения и промени. Няма никакво съмнение, че през XIV и XV в. староруската литература е в нов етап от своето развитие. Като остава вярна на своите главни философско-теоретически определители — мистика и спиритуализма, като запазва естетическото господство на духовното начало и породената от него символика, литературата решава и нови ре-

лигиозно-практически и естетически задачи. Интересът към човека, своеобразният индивидуализъм засилват субективната насоченост на стила. Мистически озарения, екстаз, силни душевни възлияния характеризират и живописта, което значи, че и чрез нея откриват човешкия емоционален живот. Нещо повече — появява се историческо съзнание, чувство за „собствената античност“. И всичко това остава в пределите на средновековния тип култура — не като чужди елементи, а като проява на разширени изобразителни възможности, в крайна сметка подчинени все още на същите мирогледни устои. Остава в действие същата естетическа „мяра“. Така че цялата раздвижена картина на духовния живот през XIV и XV в. в изследването на Д. С. Лихачов принадлежи на Средновековието. Дори само заради проникновено тълкуване на стила на високата агиография — т. нар. „плетение словес“ — авторът не може да бъде заподозрян, че изземва от Средновековието неговите културни ценности.¹

Споменах, че Д. С. Лихачов следи приемствеността в литературния процес и придава особено значение на постъпателното движение към човека. В последната глава той обединява всички тенденции на развитието, преобладава ги през типичната за XVII в. проблематика, като отчита ролята на напластеното в XVI в., и ги увеличава с най-високия резултат за средновековното изобразително умение — нарастването на личностното начало за сметка на традиционността. И този път явлението се извежда многопланово. Нови изменения в жанровата система, социално разширяване на тематиката, на кръга на действащите лица и читателската публика, индивидуализация на героите, „индивидуализация“ на бита, на пряката реч, „еманципация“ на сюжетната постройка — това е в общи линии състоянието на руското писмено изкуство пред прага на новата литература, изразено с литературно-исторически понятия. Съответствието им в теоретически план е нарасналата изобразителност на литературата, която предполага не само отдалечаване от простото обозначение на явленията и човешките преживявания, но и нови завоевания по линията сюжетност — развлекателност.

Естествено е на фона на толкова богат на промени преходен период, усвоил динамичния опит на седемвековно развитие, да се открият отделни функции на Възраждането. Те са знак за това, че в навечерието на XVIII в. руската литература е била вътрешно готова да пристъпи към своята европеизация.

¹ Срв. Д. С. Лихачев в. Возрождение в средновековье (ответ В. В. Кожинову). — Русская литература, 1973, кн. 4. Публикацията се появи, когато настоящият отзыв бе вече под печат.

Едни от видовете връзки между многобройните взаимно обусловени въпроси в книгата на Д. С. Лихачов е многостепенното подчинение. Редица интересни наблюдения остават на „по-ниски“ равнища в нейната постройка, имат частен характер, което не значи, че са по-малко значими. Проблемната наситеност, изобилието от научни идеи, непресекащата изследователска изобретателност са извънредно ценна страна в дарбата на автора, но поставят рецензента в затруднено положение в желанието му да постигне пълнота на оценката. Остава възможността само да се изброят отделни положения — споделени или оспорвани.

Голям интерес представляват обясненията на историческата мисия на старобългарската литература, изискването да се търси преренесансово съдържание, „знамения на новото време“ както у варлаамитите, така и у паламитите, тънките нюанси в анализа на „Повесть о Горе Злочастии“.

Под знак на съмнение бих поставила отбелязаното на X в. като начало на староруската литература. Терминът „църковно-славянски“ за езика на литературата-посредница през периода X—XIII в. решително трябва да отпадне. Желателно е по-диференцирано проследяване на една от особено важните развойни линии в историята на средновековните литератури изобщо — пътя към художествената измислица, към овладяването на „художествената неправда“.

Лилия Грашева

„РУССКАЯ СТИХОТВОРНАЯ КУЛЬТУРА XVII ВЕКА“ от А. М. ПАНЧЕНКО

Ленинград, „Наука“, 1973, 280 с.

Напоследък съветските литературоведи-медиевисти и особено ленинградският колектив в Пушкинския дом при АН на СССР, възглавяван от акад. Д. С. Лихачов, развиват широка изследователска дейност. Публикуван бе колективният труд по история на жанровете в староруската литература, книгата на Д. С. Лихачов „Развитие на руската литература“, на Л. А. Дмитриев „Житийните повести на руския Север като литературни паметници през XIII—XVII в.“ Подготвят се за печат и други книги — на Я. С. Лурье за летописите и на Л. А. Творогов за хронографа.

Към талантливите ленинградски учени-литературоведи принадлежи и А. Мих. Пан-

ченко, известен с книгата „Чешко-руските литературни връзки през XVII в.“ Той подготви и издаде текстове на руските поети през XVII в. „Руската силабическа поезия през XVII—XVIII в.“ под общата редакция на В. П. Адрианова-Перетц (Л., 1970). На VII конгрес на славистите във Варшава изнесе интересен доклад — „Славянските връзки и националните традиции в руската литература на границата между XVII и XVIII в.“ Всичко това показва, че А. М. Панченко е сериозен славист-медиевист, който не само анализира закономерностите в развитието на литературния процес в средновековната руска литература, но го разкрива и оценява в обшославянски план.

В новия си труд А. М. Панченко изследва един от сложните периоди от развитието на руската литература — XVII в., век на прелом, на преход от старата, църковна книжнина към литературата на новото време, към новите литературни жанрове. В центъра на неговото изследване е последната третина на века, епоха на първото оформено направление в руската литература — барокът.

Още в увода Панченко засяга един от най-спорните въпроси в староруската литература. „По стара традиция, пише той, руската литература до „Смутното време“ се смята за изключително прозаическа. Периодически възобновяваните опити да се обори тази постановка, да се намери в писмеността забележим слой метрически организирани паметници се подкрепят от изказаното или премълчано убеждение, че отсъствието на развита книжна поезия намалява стойността на националната култура и снижава нейната абсолютна ценност. Тази научно несъстоятелна предпоставка се дължи на естествения за руската наука от ново време европоцентризм: ако някое свойствено на Западна Европа явление е чуждо за Русия, следва, че е налице още един признак за прословутата руска изостаналост“ (с. 3). Така още в началото Панченко застава в защита на националните особености на руската литература, на нейната национална неповторимост.

Като обяснява развитието на жанровете в староруската литература, Панченко възприема концепцията на Д. С. Лихачов за симбиозата между писмената литература и фолклора. „Приблизителната схема на словесната култура от периода на възникването и първоначалното разпространение на християнството има следните очертания: писмеността в началото е служила предимно за култови цели или на държавните (княжески) и делови нужди, а „поетичното чувство“ на руския народ било задоволявано от фолклора“ (с. 3); творци и изпълнители на народната поезия той вижда изключително в смешниците (скоморохи). Струва ни се обаче, че кръгът на стихотворците е бил значително по-широк. Съществува дружинна